

Grenzeloos

Samen sterke verhalen vertellen

VOORWOORD DOOR DIRK DE WACHTER

Lezen om te leven

Zowat een eeuwigheid geleden zat ik op een katholiek college in een klein Vlaams dorp. We hadden les van een bijzonder boeiende leraar Nederlands. Ik kan niet genoeg benadrukken hoe belangrijk goede leraars zijn voor de ontwikkeling van jonge mensen. Voor mij is zijn bijdrage alvast cruciaal geweest, al kan men dat achteraf natuurlijk nooit bewijzen. Ik zal een jaar of vijftien geweest zijn en we lazen en bespraken de gecanoniseerde werken uit die tijd: boeken van Hubert Lampo, Clem Schouwenars, Johan Daisne, Ward Ruyslinck en andere auteurs die nu bijna vergeten lijken. Buiten de verplichte leerstof vertelde de leraar ook over een boek waarvoor we nog te jong waren, maar dat van groot belang was voor de Nederlandstalige literatuur: *De avonden* van een zekere Gerard van het Reve. Niemand had ooit van deze schrijver gehoord en Wikipedia bestond nog niet. Diezelfde avond ben ik het boek gaan uitlenen in de plaatselijke bibliotheek. De strenge bibliothecaris fronste de wenkbrauwen. Die nacht nog ben ik gefascineerd beginnen te lezen. Ik was als het ware van de hand Gods geslagen. Frits van Egters, het hoofdpersonage van het boek, leek in mijn hoofd te kruipen; ik voelde een merkwaardige herkenning van gedachten, hoewel zijn leven zich in een andere stad en een andere tijd afspeelde. Ik ontdekte dat de ideeën en gevoelens van een mens herkenbaar neergeschreven kunnen worden, dat ik niet de enige was die worstelde met de eenzaamheid van het bestaan. Het delen van de existentiële onzekerheid lost ze niet op, maar bevrijdt haar uit het karkas van het isolement. Het boek is mij steeds bijgebleven en ook toen ik het herlas, jaren na de puberale twijfel, bleef het mij mateloos boeien. De weergave van de interne monoloog, van de gedachtestroom en de ongekuiste vloed van gevoelens van een

mens was voor mij een ontdekking. Ik sprak de genoemde leraar over mijn openbaring, waarna de man in de volgende lessen extra tijd ging besteden aan andere modernistische auteurs. Gelukkig voor mij hield hij zich niet strak aan het leerplan. Ik raakte erg geboeid door Ivo Michiels en zijn toen erg controversiële taalexperimenten. De leraar introduceerde mij vervolgens in de psychoanalyse en sprak in de klas over Freud, Jung en Adler. Hij gaf de aanzet tot een naar boulimie neigende leeshonger die mij tot de psychiatrie heeft gebracht. Ik ben hem en de literatuur eeuwig dankbaar.

Lezen kan ons verplaatsen in tijd en ruimte, ons meevoeren naar onbewuste gebieden van de ziel, ons in herkenning en vervreemding raken. Op een paradoxale manier kan het geschreven woord soms dieper in de ziel kerven dan de directe emotionele uitroep. Het boetseren van de taal boort geesteslagen aan waarvan we ons niet spontaan bewust zijn. Helemaal bijzonder wordt het als deze schrijfsels samen worden gelezen, liefst hardop, in gedeelde aandacht, waarbij de verbeelding van de auteur gaat meetrillen met de uiteenlopende persoonlijke ideeën van de lezers, waardoor een polyfone magie kan ontstaan die ongeëvenaard is. De verbinding door het samen lezen loopt vaak via het onbewuste, waardoor mensen met heel verschillende achtergronden, uit andere culturen, religies of levensgeschiedenissen een connectie kunnen voelen die verrassend en verrijkend kan zijn. In tijden van angstig terugplooiën op het kleine eigen gelijk kan de literatuur en het Samen Lezen een barst veroorzaken in de zelfgenoegzame inbunkering. Het goede leven zit in de verbinding met de Ander. Lezen kan de hamer zijn om door de muur te breken.

REDACTIE HET LEZERSCOLLECTIEF

THOMAS BAECKENS

Thomas Baeckens werkt bij De Rode Antraciet, een vzw die culturele en sportieve activiteiten in de Vlaamse en Brusselse gevangnissen organiseert. Daar hoort ook Samen Lezen bij. Vandaag wordt in bijna alle gevangnissen – in verschillende frequenties – samen gelezen. Thomas begeleidt zelf leesgroepen in de gevangnissen van Hoogstraten en Wortel.

‘Op hun best bieden deze samenleesmomenten de toverkracht om de gevangenis een uur lang te ontvluchten. Dan stappen we heel even uit onze rol van gedetineerde of dienstverlener en zijn we gewoon een aantal mensen bij elkaar, die praten over een verhaal en wat dat voor ons betekent.’

ELLEN FRISSAER

Ellen Frissaer is vormingswerker bij Vormingplus Limburg. Lezen doet ze al sinds haar peutertijd, Samen Lezen leerde ze pas enkele jaren geleden kennen via Het Lezerscollectief en The Reader Organisation. Samen met enkele vrijwilligers bouwt ze nu aan een netwerk van samenleesgroepen in Limburg. Daarbij is er extra aandacht voor kwetsbare doelgroepen. Ellen begeleidt zelf al enkele jaren een leesgroep in de gevangenis van Hasselt. Ze vindt het mooi om te zien hoe deelnemers geleidelijk aan tot rust komen, zich meer en meer kwetsbaar opstellen en geraakt worden door de teksten. De filosofie van Samen Lezen en de samenwerking met Het Lezerscollectief passen perfect binnen de manier waarop Vormingplus Limburg wil werken met men-

sen: op een laagdrempelige manier de meest diverse mensen samenbrengen, naar elkaar luisteren en genieten van mooie dingen.

FREDERIK JANSSENS

In 2013 was Frederik Janssens erbij toen Jane Davis het concept *Shared Reading* introduceerde in Vlaanderen, en hij startte toen meteen met Samen Lezen in gevangenissen vanuit zijn werk bij De Rode Antraciet. Frederik Janssens is nu met pensioen, maar het Samen Lezen liet hij niet los. Momenteel begeleidt hij samenleesgroepen binnen het co-housingproject 'De Haringrokerij' en in het Woonzorgcentrum Vinck-Heymans, beide in Antwerpen.

DIRK TERRYN

Dirk Terryn is coördinator van CANON Cultuurcel en initiatiefnemer van Het Lezerscollectief, dat hij samen met Erik Van Acker en Jan Raes oprichtte in 2014. Hij begeleidt een leesgroep in een groepspraktijk van huisartsen (HCA) in Deurne. De deelnemers komen uit de buurt of uit het netwerk van patiënten. De mooie vergaderzaal wordt omgetoverd tot een rustige leesplek. Dirk vindt het straf hoe snel mensen die samen sterke verhalen lezen ook lezers worden van elkaar en van zichzelf. De woorden van personages maken ruimte in vastgeroeste denkbeelden; zij zijn de 'onverwachte Ander' die oude wonden heelt.

AN VAN ERTVELDE

An Van Ertvelde is educatief medewerker bij het Centrum voor Basiseducatie Mechelen en begeleidt het ‘Vertelsalon’ in Boom. An verhuisde van een klaslokaal naar de bibliotheek met koffie, koekjes en zicht op de rivier. Ze zit op de beste, meest ontroerende plaats om te zien hoe mensen sessie na sessie meer woorden vinden voor hun gevoelens en gedachten, hoe de nuances in de gesprekken groeien. Kwetsbare mensen verliezen in het Vertelsalon hun stempel van ‘laaggeletterd’ en voelen zich sterker in hun schoenen staan. Deze impact is van onschatbare waarde.

SILVIE VANOOSTHUYZE

Silvie Vanoosthuyze werkt als lerarenopleider in de Educatieve Bachelor Secundair Onderwijs aan de hogeschool Odisee, campus Brussel. Haar liefde voor verhalen bracht haar op het spoor van Jane Davis en The Reader Organisation (2013). Na deze basisopleiding zette ze haar eerste stappen in de boeiende wereld van Samen Lezen met kinderen uit de Bijzondere Jeugdzorg (Sporen vzw, Leuven). Vandaag leest ze op de hogeschool met 18- tot 21-jarigen. De leesarmoede onder jongeren, zelfs onder aspirant-leerkrachten, is immers groot. Gelukkig brengt de methodiek van het Samen Lezen ze vaak terug tot het verhaal. Verhalen verbinden. Of het nu gaat om ervaren of onervaren lezers, veellezers of niet-graaglezers, ouderen of jongeren. Ze is dan ook heel dankbaar deel te mogen uitmaken van de lezende gemeenschap van Het Lezerscollectief: niet alleen met haar leesgroep maar ook omdat ze binnen Het Lezerscollectief de kans krijgt nieuwe leesbegeleiders op te leiden.

Inhoud

Voorwoord – DIRK DE WACHTER	5
Redactie Grenzeloos – HET LEZERSCOLLECTIEF	7
<hr/>	
De Jop – AIDAN CHAMBERS	14
Puber – ANTON KORTEWEG	20
Het raam – MAURICE PONS	21
De lijster – CHARLES BUKOWSKI	29
Vrouwen en kinderen eerst – MARTIN MICHAEL DRIESSEN	31
Monument voor de vrouw – MAUD VANHAUWAERT	35
De rivier – ELIZABETH STROUT	37
Maar de mier dan – EVA GERLACH	60
De tijger van Mevrouw Packetide – SAKI	62
Tafelgenoten – RAMSEY NASR	67
Zout water – ROB VAN ESSEN	69
Slapeloos – MIRIAM VAN HEE	78
Bede aan de zee – KHALED HOSSEINI	79
Taal – MAJA PANAJOTOVA	84
Zo eenzaam als de geschiedenis – SELAHATTIN DEMIRTAŞ	85
Vandaag zie je er... – PETER VERHELST	102
Vleugels – TOON TELLEGEN	103
Fantaseren – ARMAND VAN ASSCHE	107
De briefkaart – HEINRICH BÖLL	108
Stemmenorkest – MAX TEMMERMAN	116
Hand – TOMMY WIERINGA	118
Wat het is – ERICH FRIED	120
Romeinse koorts – EDITH WHARTON	121
Wat hij niet kent – MARK INSINGEL	138
De derde nacht – SOSEKI NATSUME	139
De herberg – JALAL AD-DIN RUMI	143

Valken hebben geen naam – L.H. WIENER	144
Een moeder een meisje – MAARTJE SMITS	158
Het pad der doden – CHINUA ACHEBE	160
De infinitief – LEONARD NOLENS	165
De Moslim Sportvissers Club – JAMAL OUARIACHI	166
Er werd een dode gevonden – MATEI VIȘNIEC	178
Behoeftes – GRACE PALEY	179
Afscheid van het Nederlands – JAN LAUWEREYNS	182
In de kast – REMCO CAMPERT	183
De jonge wolf – JAN VAN NIJLEN	194
Het kleine meisje van meneer Linh – PHILIPPE CLAUDEL	195
Kompel – MUSTAFA KÖR	200
Voorbeelden van verdriet – ANNELIES VERBEKE	201
Beknopte beschouwing over exactheid – MIROSLAV HOLUB	221
Philemon en Baucis – OVIDIUS	223
Het boek der rusteloosheid – FERNANDO PESSOA	227
Thee drinken met de vogels – JOANNE HARRIS	228
Dingen – JIŘÍ WOLKER	237
Gemeenschap – FRANZ KAFKA	238
Vers 6 – PAUL VAN OSTAIJEN	239
Rachid – RACHIDA LAMRABET	240
De wolken – MARTINUS NIJHOFF	260
Het varkentje – LARS SAABYE CHRISTENSEN	261
Belijdenis – MUSTAFA STITOU	276
De gehaktmolen – THOMAS VERBOGT	277
Elvis is 'm – THOMAS MÖHLMANN	282
Besluiten voor Kerstmis – MAEVE BINCHY	283
Eens – ADRIAAN ROLAND HOLST	292
Een onbekende trekvogel – KADER ABDOLAH	293
Argonaut - I – MAX TEMMERMAN	296
Il Comandante – KAREN KÖHLER	297
wij. hier. nu. ja – MAUD VANHAUWAERT	317
Poes op tafel – J.M.A. BIESHEUVEL	318

Onder de appelboom – RUTGER KOPLAND	323
<hr/>	
Nawoord – MUSTAFA KÖR	325
Samen Lezen: delen is vermenigvuldigen! – DIRK TERRYN	327
Sterke verhalen voor sterke mensen	334
Index	337
Bibliografie	341
Colofon	344

AIDAN CHAMBERS

De Jop

VERTALING IAN CONNERTY

1949. Een mooie lentedmiddag. De zon schijnt vrolijk door de vensters van ons klaslokaal.

Vijfentwintig veertienjarigen, waaronder ik.

In principe zouden we nu een les aardrijkskunde moeten krijgen. Maar wij hebben juist gehoord dat de leraar ziek is.

Wie zal hem vervangen? Wij hopen dat het een van de opzichters onder de oudere leerlingen zal zijn, want zulke uurtjes zijn altijd gemakkelijk. Als hij zwak is, leggen we hem het vuur aan de schenen. Als hij streng is, kunnen we al vroegtijdig aan ons huiswerk beginnen, gerustgesteld dat hij op die manier ook zelf verder kan werken: hij laat ons met rust op voorwaarde dat wij ons koest houden.

Eén van ons houdt de wacht op de gang, klaar om ons tijdig te waarschuwen. De rest van de klas dolt wat tussen de schoolbanken.

Vijf minuten later loopt onze wachter snel weer de klas in, signalerend dat we moeten zwijgen. ‘Het is Joppy!’ sist hij.

Onze vrees roept ons tot de orde.

Wij staan allemaal recht wanneer meneer James O. Peters, hoofd van de afdeling Engels op onze school, de kamer binnenkomt, met zijn toga fladderend achter hem aan. In de ene hand houdt hij een plaat en een hoop boeken vast; in de andere hand een grammofoon.

Wij noemen hem altijd Jop of Joppy – tenzij hij ons kan horen. Niemand weet waarvoor die ‘O’ staat. ‘Oerlelijk,’ zeggen

sommigen, want – om eerlijk te zijn – hij is niet echt moeders mooiste: groot, graatmager en slungelig, met dunner wordend haar, de kleur van zout en peper, schele ogen, een dikke bril en een kleine mond. Maar het is niet enkel zijn voorkomen dat ons angst inboezemt. Hoewel wij nooit les van hem gehad hebben, weten wij maar al te goed dat hij een reputatie heeft als een taaie. Onze klasopzichter, een leerling in het zesde jaar en een lid van Joppy's 'elite', heeft ons gewaarschuwd dat hij geen genade toont en geen gevangenen neemt! Het schijnt dat zelfs de schooldirecteur bang voor hem is.

Terwijl Jop zijn boeken en de plaat op de leraarstafel deponneert en de stekker van de grammofoon in het stopcontact steekt, staan wij stokstijf naast onze schoolbanken.

Hij draait zijn hoofd, kijkt ons aan en knikt met zijn hoofd dat we mogen neerzitten.

Dan tilt hij het deksel van de grammofoon op en legt hij de plaat op de draaitafel. Met een stem zo scherp als een mes zegt hij: 'Luister!'

Hij laat de naald langzaam op de plaat zakken.

Wij kunnen voor een paar seconden een stem horen, voordat Joppy de naald weer opheft. Hij bekijkt ons, zoekend naar een slachtoffer. Het is een jongen in de eerste rij. Hij wijst hem met zijn vinger aan. 'Herhaal wat u juist gehoord hebt!'

De jongen begint te zweten. Wij kunnen allemaal zijn angst en zijn paniek voelen. De arme stakker kan geen woord zeggen.

Joppy wijst nu naar de volgende jongen. 'Herhaal wat u juist gehoord hebt!'

De onfortuinlijke leerling hapt naar adem, alsof hij probeert een hele emmer water in te slikken. Hij is even sprakeloos als zijn kameraad.

En de volgende. En de volgende. En de volgende.

Ons allemaal.

Oorverdovende stilte.

‘Luister opnieuw!’ zegt Joppy. ‘En deze keer met iets meer aandacht!’

Voor een tweede maal horen wij de moeilijk te begrijpen stem. Deze keer begint Joppy achteraan in de klas. ‘U!’... ‘U!’... ‘U!’... Niets. Niets. Niets.

Joppy neemt de boeken van de leraarstafel en deelt ze onder de leerlingen uit.

‘Ga naar pagina eenenvijftig,’ beveelt hij.

Het is een gedicht. Gedicht nummer 44. ‘Kubla Khan’.

‘Lees – en luister opnieuw,’ zegt hij, nu met iets meer vriendelijkheid. Er is zelfs een halve glimlach op zijn gezicht, die de hoeken van zijn scherpe mond doet oprullen. Hij legt de naald weer op de plaat.

Wij horen en wij zien de woorden.

In Xanadu did Kubla Khan

A stately pleasure-dome decree:

Where Alph, the sacred river, ran

Through caverns measureless to man

Down to a sunless sea...

En dan verder, tot het einde van het gedicht.

Waarna opnieuw stilte.

Joppy kijkt naar ons. Wij kijken naar hem.

Hij vraagt ons of wij iets in het gedicht leuk vonden.

Iemand zegt ‘de rijmen’. Iemand anders heeft het over de eigenaardigheid van het verhaal. Een derde – een wijsneus die een groot woord van een van onze lessen Engels onthouden heeft – roept ‘de alliteratie’.

‘Alliteratie?’ herhaalt Joppy achterdochtig. ‘Wat, bijvoorbeeld?’

De wijsneus krijgt zijn verdiende loon: hij kan niets bedenken en bloost van schaamte.

‘Iemand anders?’ vraagt Joppy.

‘Measureless to man,’ zegt een van ons.

‘Sunless sea,’ voeg ik eraan toe.

‘Goed. Nog iets?’

Neen, niets. Niemand durft het risico te nemen.

Hij neemt ons mee door het gedicht heen, regel per regel, met uitleg over de woorden en de beeldspraak die we niet begrijpen – ‘met een gordel van muren en torens omringd’ (‘Neen, geen gordel zoals je grootmoeder draagt,’ zegt hij tegen een jongen die begint te glimlachen), ‘de aarde die hapt naar adem’, ‘tuinen die met kabbelende golfjes schitteren’.

Hij vertelt ons over Samuel Taylor Coleridge, het effect van laudanum en hoe het kwam dat het gedicht ooit geschreven werd.

‘Nu,’ zegt hij, ‘luister opnieuw.’

En deze keer leest hij het gedicht zelf hardop.

Wanneer hij klaar is, vraagt hij de klasopzichter de boeken te verzamelen. Hij trekt de stekker uit het stopcontact, raapt de boeken, de plaat en de grammfoon op en knikt naar de jongen die het dichtst bij de deur zit. Die springt op, doet de deur open en, terwijl de schoolbel het einde van de les aankondigt, verdwijnt de Jop even snel als hij gekomen is, zijn toga opnieuw flapperend achter hem aan, zoals een zwart zeil op een piratenschip.

Er is een gemeenschappelijke zucht van opluchting. Sommigen beginnen te giechelen. Iemand zegt ‘Godverdomme!’ Iemand anders fluit lang en hard, zoals een locomotief die stoom afblaast. En dan spurten we allemaal naar de deur, zodat we niet te laat voor de volgende les zullen zijn. Maar van die volgende les herinner ik me niets. Helemaal niets. Want wat we juist meegemaakt hadden, kon ik niet uit mijn hoofd krijgen.

Op het einde van de namiddag wacht ik in ons klaslokaal totdat iedereen vertrokken is, behalve de klasopzichter, wiens taak het is om zeker te zijn dat iedereen weg is voordat de huismeester de deur sluit.

‘We hebben vandaag een les met Joppy gehad,’ zeg ik.

‘De eerste keer?’ vraagt hij.

Ik knik ‘ja’.

Hij lacht. ‘Kubla Khan?’

Ik knik ‘ja’.

Hij lacht opnieuw.

‘Het boek dat hij gebruikte?’ zeg ik.

‘Ja? Wat wil je weten?’

‘Ik heb de titel niet gezien.’

‘*De tong van de dichter*. Waarom?’

‘Geen reden. Gewoon nieuwsgierig.’

‘Geïnteresseerd?’

Ik knik een derde keer ‘ja’.

‘Je hebt dus ook die microbe te pakken?’

Ik zeg niets maar voel mijn wangen blozen.

‘Ja, ik ook. Opletten, voordat je het weet, zal hij je in zijn Zesde inlijven!’

‘Ik?’

‘Waarom niet?’

Ik haal mijn schouders op.

‘Omdat je momenteel in een B-klas zit? Dat zou de Jop niet kunnen schelen. Het enige wat voor hem telt, is dat je denkt dat Engelse literatuur het allerbelangrijkste vak is. Als dat het geval is, zal hij je toch toelaten.’

‘Wat was de naam van dat boek, zei je?’

‘*De tong van de dichter*. Wil je mijn exemplaar lenen?’

Zijn voorstel verbaast me. Hij is immers een klasopzichter, een van de belangrijkste leerlingen op school. In vergelijking met hem ben ik maar een heel kleine garnaal.

‘Zou dat kunnen?’ stotter ik.

‘Ja, als je belooft om het morgen terug te bezorgen.’

Ik beloof het.

Ik ga met hem mee naar de kamer van de klasopzichters en

wacht daarbuiten terwijl hij het boek zoekt. Twee minuten later komt hij terug.

‘Ziezo! Veel succes daarmee!’

Ik breng de hele avond door met het lezen van dat boek. Ik ontdek een vreemd, nieuw land, een nieuwe wereld, een plaats waarvan ik weet dat ik er van nu af aan wil wonen.

Waarom? Omdat ik niet wist dat het mogelijk is om woorden op die manier te kunnen gebruiken. Omdat ik niet wist dat gedachten en emoties en de dingen die je ziet, hoort en inbeeldt op zo’n fantastische manier kunnen worden uitgedrukt.

Als er één dag is die mijn leven voor altijd veranderde, één uur dat invloed had op wat het toen was tot wat het nu geworden is, één dag en één uur waarop ik mezelf ontdekte, zoals nog nooit eerder gebeurd was, dan was het op die dag en specifiek op dat uur toen we les van Joppy hadden.

En mijn exemplaar van *De tong van de dichter*, een bundeling van gedichten gekozen door W.H. Auden en John Garrett, die naast mij ligt terwijl ik nu schrijf, een van de eerste boeken die ik ooit voor mezelf kocht, is nu de bewaarder van die onvergetelijke dag en mijn herinnering aan dat ene uur toen mijn ziel openging.

ANTON KORTEWEG

Puber

(Chris Bouma, *Schaamte*)

Zijn hoofd is een boek. Nee,
drie boeken: *Das Weib*,
Rondom de leegte en
Lusthof der sexen.

Zijn ogen zijn vrouwen, hoe
verder hoe bloter.
Zus, moeder, één die hij
niet, nooit, zal kennen.

Zijn lichaam een bed. Hard
is het, bloedrood.
Dat voor hem klaar staat,
hem in de weg staat.

Hij denkt: Ik kan kiezen, ik
kan maar één kant op.
Radeloos is hij en
bijna getroost.

© ANTON KORTEWEG / MEULENHOF

MAURICE PONS

Het raam

VERTALING JOHAN EVERAERS

Hun kamer telde vier witte bedden, maar slechts één raam.

-Vertel ons, Karl, vertel ons eens wat je door het raam ziet... Want, net als kleine kinderen, benijden zieke mensen anderen om de kleinste genoegens. Hun als karvelen opgemaakte bedden stonden klaar voor lange reizen op één plek. Troosteloze zeilschepen op een oceaan van eindeloze dromen in de stilte van het ziekenhuis, waar in de leegheid van een dodelijke verveling, uur na uur, hun dagen voorbijgingen met de traagheid van een imposante vloot die de ene na de andere kaap rondt. Alleen kale witte muren in het verschiet.

Niemand zal weten waarom noch wanneer het leven deze wrakken hier weer in beweging bracht. Zelf wisten ze dat ze gestrand waren op een plek zonder naam of gezicht, waar het leven zo zuinig was dat ze geen enkel taal of teken meer verwachtten. Ach! als Karl nu maar eens uit het raam zou willen kijken – misschien zou hij een stad zien, misschien een kerktoeren? –, dan zou hij de illusie van een herinnering de kamer binnen kunnen laten.

Eén keer, één keer maar, had hij gezegd:
'Sneeuw.'

En, op dat ene woord, hadden ze weken moeten teren. Ieder had in zijn geheugen het frisse beeld van zijn volkomen witte stad teruggehaald, een winterbriesje, de geruisloze stappen op de trottoirs en de hete adem van paarden langs de rivier. Sindsdien hadden ze bij ieder ochtendgloren gehoopt op een woord van Karl, maar vanaf nu viel elke avond weer over zijn stilzwijgen. Karl lag volkomen uitgeput op zijn bed, met verwilderde ogen

en vaak met die buikpijn waardoor hij urenlang lag te kreunen. Wanneer zijn lotgenoten hem te veel vragen stelden, antwoordde Karl slechts met een vage droevige glimlach, en dan zag je op zijn voorhoofd de aderen opzwellen. Op een nacht had hij meer liggen kermen dan anders, en de daaropvolgende ochtend werd hij op een brancard afgevoerd. Het wachten die dag was moordend, totdat later een nachtzuster zijn armzalige spulletjes kwam ophalen. Niemand had er behoefte aan haar vragen te stellen. De volgende dag werden door de huishoudelijke dienst de lakens verschoond en zijn bed bleef bijna een week leeg.

‘Dat is natuurlijk wel het bed bij het raam, dachten ze...’

Iedereen dacht het, maar van de drie was Franz de eerste die z’n mond opendeed. Toegeven aan de geringste gril levert vaak het grootste genoegen op. De dokter, die zijn leven doorbracht bij zieken, wist dat als geen ander en in de stem van Franz had hij diens wens goed aangevoeld. Aangezien de gesteldheid van Franz het niet in de weg stond beloofde de dokter hem dat hij de volgende dag zou worden verkast naar het tegenoverstaande bed.

De hele dag en tot laat in de nacht praatten ze er opgewonden over.

-Ik zal jullie ogen zijn, zei Franz, alsof hij zich schaamde voor te veel blijheid.

Want, privileges hef je al op door ze met anderen te delen. Ze hadden zo geleden onder dat onrechtvaardige zwijgen van Karl!

-Ieder van ons zal zijn eigen venster hebben, herhaalde Franz.

En het werd een frisse nacht alsof alle vensters openstonden.

Nadat de verplegers Franz in zijn bed bij het raam hadden gelegd, viel er in de kamer een doodse stilte. Wanneer het leven je een keer pijn heeft gedaan, leer je het te wantrouwen. Ligpatienten geloven niet in wonderen. Ze konden niet echt denken dat er beetje bij beetje een eind zou komen aan hun ellende. In stilte gaven ze zich over aan hun gedachten alsof ze bang waren bij het minste woord hun hoop te verjagen.

-Wel, Franz, zeiden ze ten slotte, zie je iets van deze stad?

Maar Franz antwoordde aanvankelijk niet: hij huilde. Hij lag de hele dag zachtjes te huilen, en elk woord werd die dag in de kamer uiterst discreet gewisseld. Het was pas op een wat rustiger moment aan het eind van de dag, wanneer de avond alle innerlijke pijn verzacht, dat hij met zachte stem begon te praten:

-Door de ruiten zie ik een brede stad. Ze ziet er wat mistroostig uit. De schuine daken lijken op gebogen hoofden. Alleen een grote toren staat er fier bij en de klokken beieren door de steegjes. Het is een belangrijk moment: het moment waarop de stad aarzelt tussen dag en nacht. Er brandt al licht in de huizen van het centrum, die meer verlangen naar de avond, maar de heuvel staat nog stil bij het aangename van de dag. Langzaam ontkleedt de mist zich om te gaan slapen. Morgen wordt het mooi weer...

En het werd de volgende dag mooi weer, en alle dagen die volgden vertelde Franz. De hele stad kwam via het raam naar binnen en werd wijk na wijk groter.

-Ons ziekenhuis ligt aan een brede boulevard, moeten jullie weten, en aan de andere kant begint een park... Het ligt er netjes bij, als de tuin van een pension op een feestdag – met zo'n deftige uitstraling... Het is niet echt lente, maar denken jullie ook niet dat de eerste zwaluw op het punt staat te arriveren? Er wandelen al mensen. Wat lopen ze langzaam. Het lijkt wel of ze bang zijn dat ze de ontluikende bladeren aan het schrikken maken...

Dankzij Franz werd de wereld van de zieken gevuld met vertrouwde beelden. Iedere dag kwamen op hetzelfde tijdstip dezelfde figuren vanuit het park door het raam hun kamer binnen. Franz kon zo goed vertellen...

's Ochtends was er altijd dat oudere echtpaar dat zich verplaatst van bankje naar bankje, zoals zeilbootjes langs de kust van haven naar haven reizen; en, om twaalf uur, dan had je een zwerm schreeuwende meisjes: ze zaten in een kring te lunchen

en je kon hun gelach bijna horen. Er bleef er eentje nog wat hangen met een matroos. Wat je ook bijna kon horen waren de spelende kinderen die werden geteld voordat ze zongen bij hun rondedans.

-Ik geloof, zei Franz, ik geloof dat ik dat liedje herken.

(Want gebaren kun je net zo goed zingen als woorden.)

-Wacht eens... ja... dat moet dat liedje over de zevensprong zijn.

En, zoals vroeger in de klas bij het opdreunen van de tafels van vermenigvuldiging, begon hij voor te dragen:

Heb je wel gehoord van de zeven, de zeven

Heb je wel gehoord van de zevensprong...

Wanneer er tijdens blindemannetje een meisje begon te huilen, was de hele kamer verdrietig.

Al gauw bedacht Franz namen voor hun vrienden aan de andere kant van het raam zodat hij beter de beelden kon oproepen die ze al door en door kenden – en dan bedoel ik dus dat die echt in hun hoofd zaten. Wanneer hij zei dat Anna Lise op een bank zat te wachten, dan hoopte ieder dat Gerbrandt, de matroos, gauw zou komen.

-En Franz, vertel me eens, ziet kleine Erica er vandaag weer triest uit?

-Nee, helemaal niet, antwoordde Franz, ze is totaal veranderd. Ze hebben haar een vrolijk jurkje aangetrokken, alsof het feest is, en ze heeft twee flinke linten in haar haar, het lijken wel luchtballonnen.

Alle drie vonden ze 'Sint Stefanus' een geschikte naam voor hun kerk.

Franz schepte er zoveel genoeg in om anderen plezier te doen dat zijn gezondheid dagelijks verbeterde.

Morgen, zei op een dag de dokter tegen hem (sprak de dok-